

Dr. Öğr. Üyesi Derya Yılmaz

Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe

© Telif hakkı bulunan eser.

Konum

- İzmir körfezinin güney sahilinde bulunan Liman Tepe, günümüzde Urla'nın İskele mahallesinde yer almaktadır.

Antik Klazomenai kentinin daha önceki dönemlere tarihlenen yerleşimi olan Liman Tepe "Prehistorik Klazomenai" şeklinde de tanımlanabilir.

— Batı mendirek

— Doğu mendirek

Klazomenai

Liman Tepe

ki bulunan eser.

Kazı Tarihçesi

- İzmir ili, Urla ilçesinin kuzeyindeki İskele Mahallesi'nde, deniz kenarında Karantina Adası'nın tam karşısında yer almaktadır. İlk kez tarihöncesi bir yerleşim yeri olarak E. Akurgal tarafından bilim dünyasına duyurulmuştur.
- Liman Tepe kazıları
- 1979-1981 yıllarında Prof. Dr. G. Bakır ve Ç. Anlağan başkanlığında,
- 1992-2019 yılları arasında Prof. Dr. H. Erkanal başkanlığında sürmüştür.
- 2020 yılında Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu başkanlığında kazılar devam etmektedir.
- Klazomenai antik kentinin Prehistorik dönemlerini kapsayan Liman Tepe'de yapılan arkeolojik kazılar sonucunda Kalkolitik Çağ'dan Klasik Çağ'a kadar kesintisiz yerleşim tespit edilmiştir. Ayrıca bir sondajda ele geçen Geç Neolitik Çağ'a ait seramik parçaları, yerleşimin Neolitik Çağ'da başlamış olabileceğine işaret etmektedir.

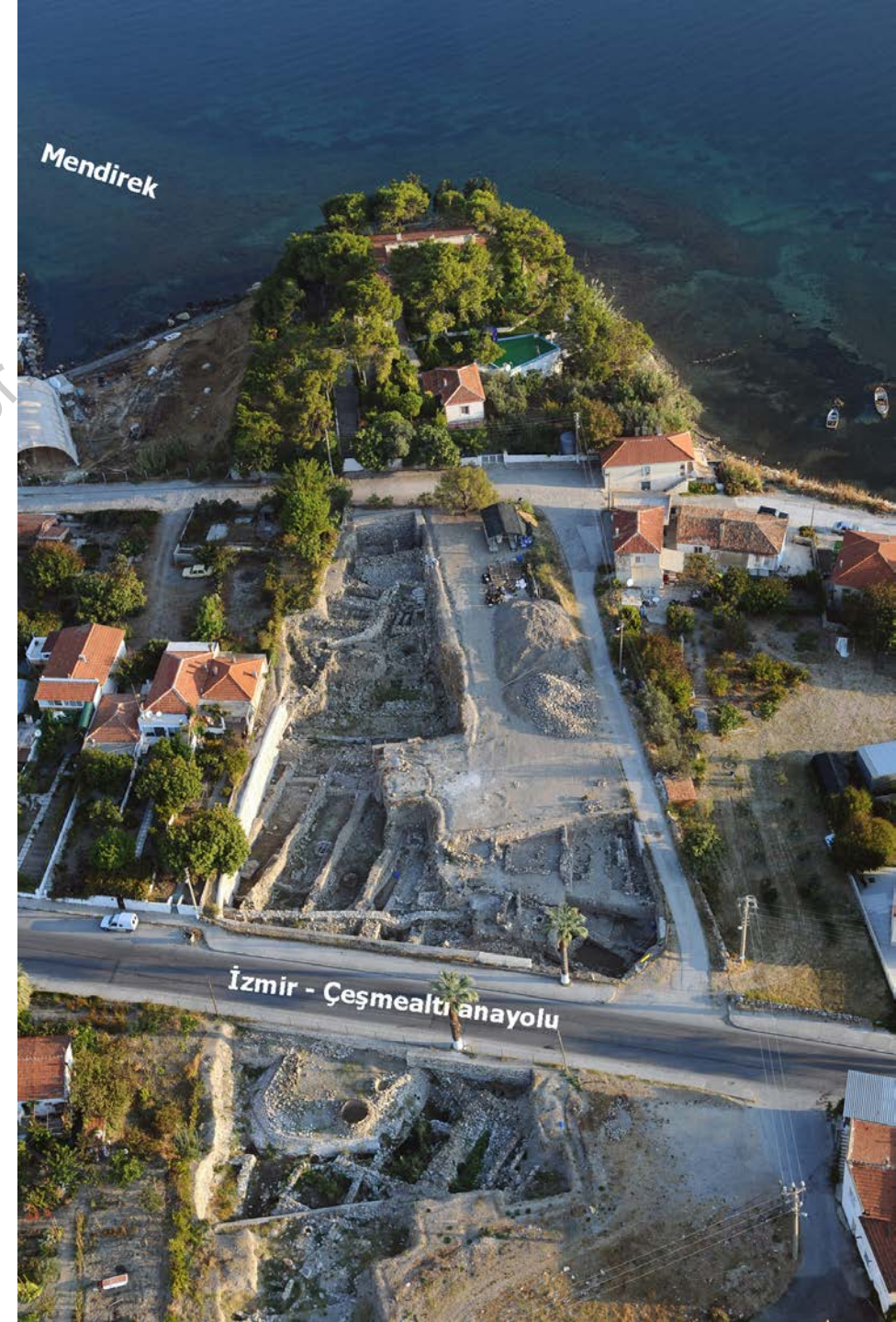
Liman Tepe kara kazıları, 1992-2019 yılları arasında, Ankara Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hayat Erkanal'ın başkanlığında yürütülmüştür. 2000 yılında Ankara Üniversitesi ve İsrail Haifa Üniversitesi arasındaki bilimsel iş birliği ile başlatılan Liman Tepe sualtı kazıları, Ankara Üniversitesi Sualtı Arkeolojik Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin (Şimdi Ankara Üniversitesi Mustafa V. Koç Deniz Arkeolojisi Merkezi) 2006 yılında kurulmasından sonra, merkez koordinatörlüğünde yürütülmeye başlanmıştır.

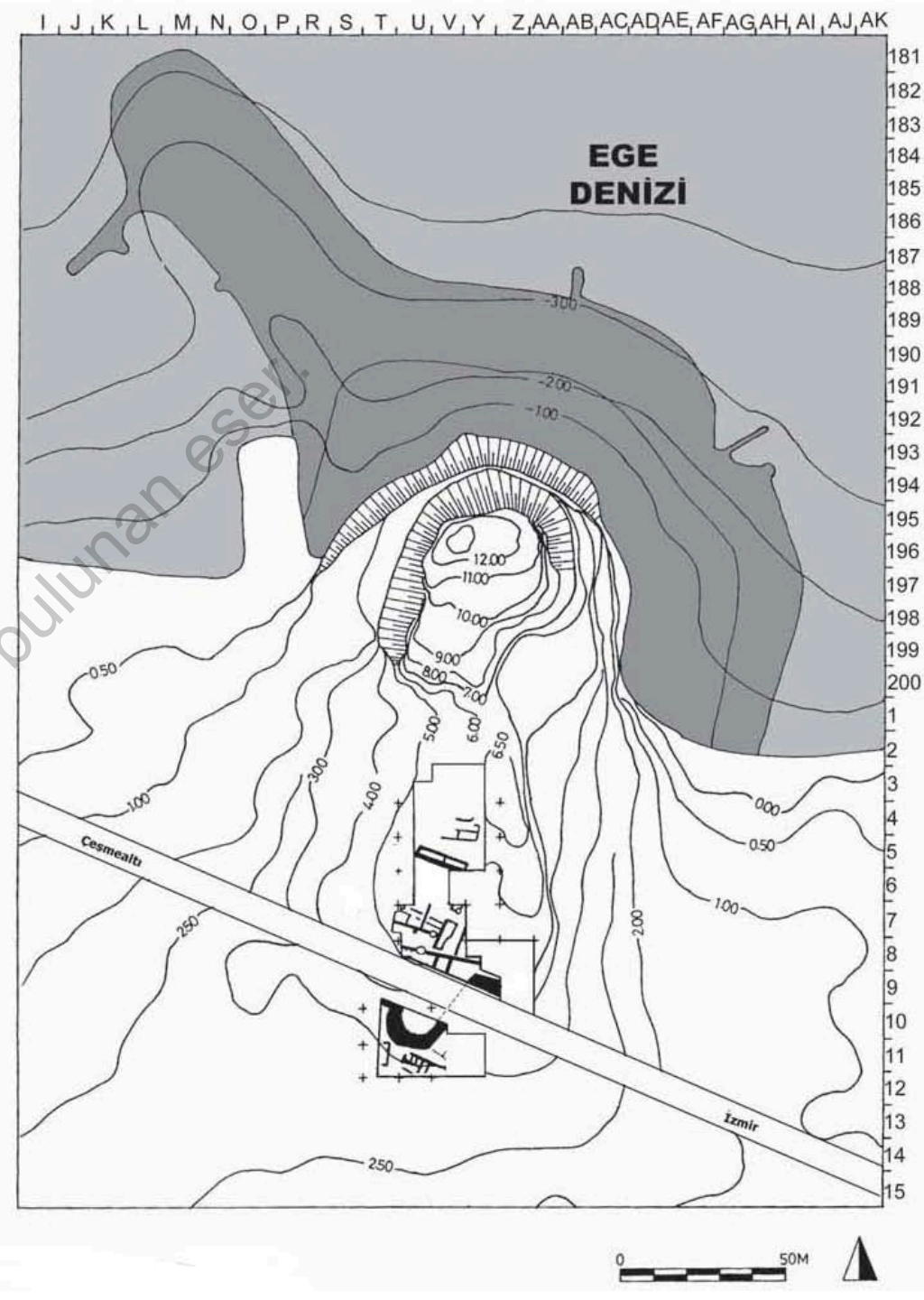
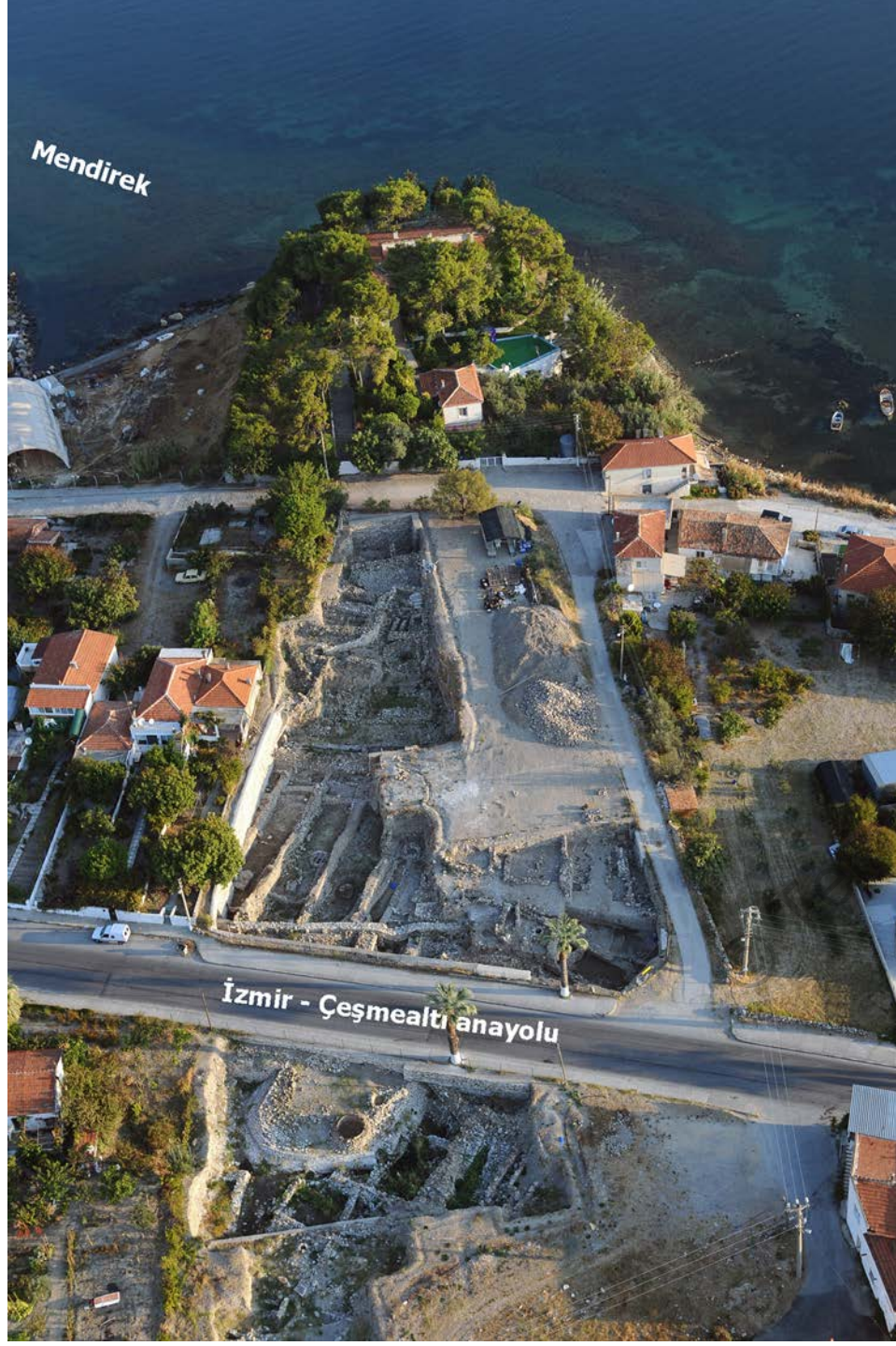

Prof. Dr. Armağan Erkanal ve Prof. Dr. Hayat Erkanal

- 1940'lardan sonra zaman içinde tarım alanları kazanmak, ve yeni inşaat alanları yaratmak amacıyla höyük tahrip edilmiş ve sonuç olarak orijinal yüksekliğinden en az 5 m kaybederek günümüzdeki durumuna gelmiştir.
- Liman Tepe üzerine yazlık evler inşa edilmiş ve höyük üzerindeki arkeolojik açıdan değerlendirilebilecek alanlar daralmıştır.
- Ayrıca İzmir-Çeşmealtı yolu da Liman Tepe'yi doğu-batı istikametinde kat etmektedir.

Stratigrafi

- I. tabaka: Geç Dönemler (Roma, Klasik, Arkaik ve Protogeometrik Dönem)
- **II. tabaka: Geç Tunç Çağı**
- III. tabaka: Orta Tunç Çağı
- IV. tabaka: Erken Tunç Çağı III
- V. tabaka: Erken Tunç Çağı II
- VI. tabaka: Erken Tunç Çağı I
- VII. tabaka: Kalkolitik Çağ
- VIII. tabaka: Neolitik Çağ

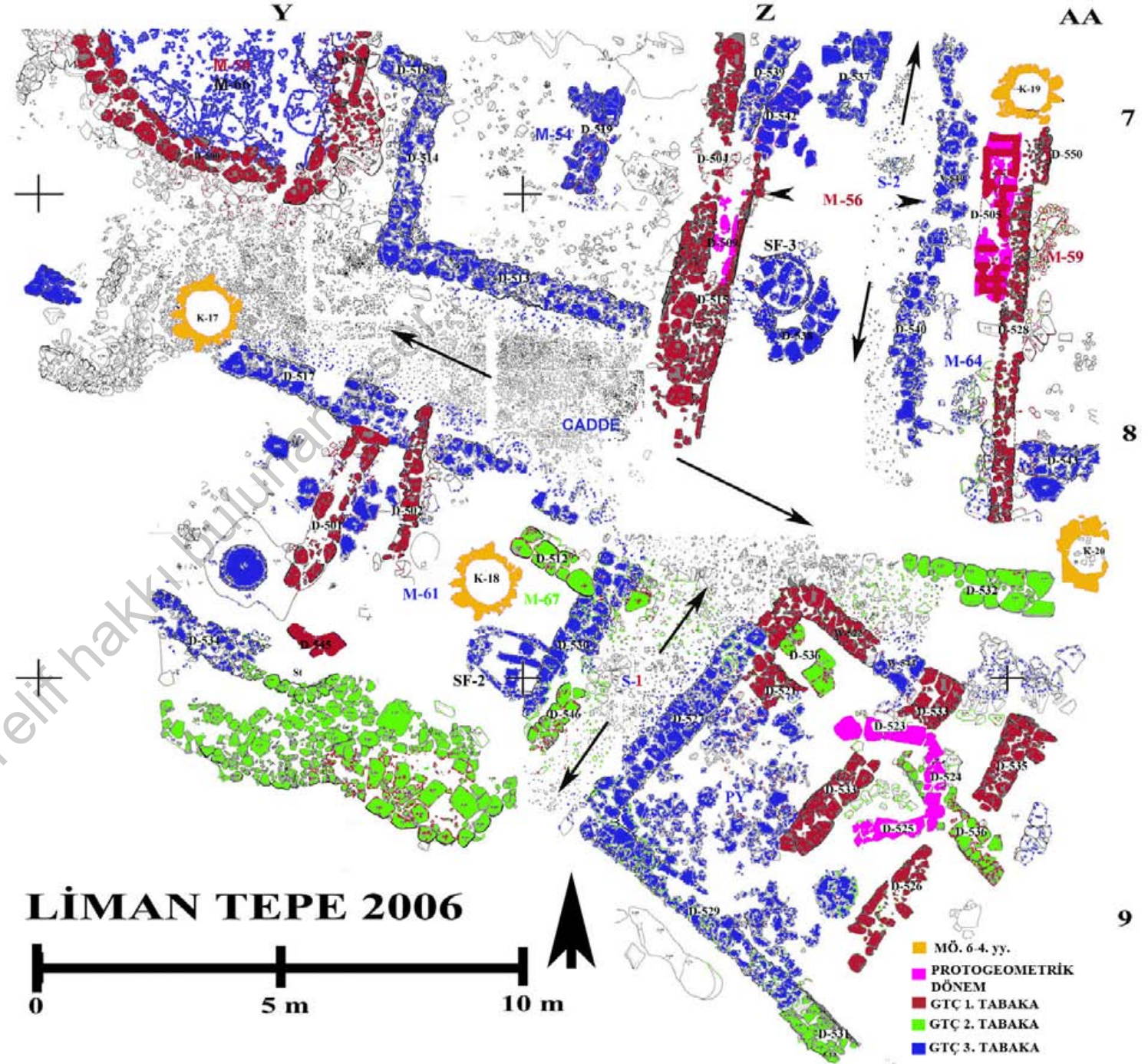
- Liman Tepe Geç Tunç Çağı kalıntıları gerek, güney kazı alanındaki geç dönem yapılaşması, gerekse kuzey kazı alanında özellikle 1950'li yıllarda höyükten toprak çekilmesi sonucunda tahrip olmuştur. Bu nedenle Geç Tunç Çağı yerleşmesine ait mimari kalıntı ve buluntular oldukça sınırlı bir alanda açığa çıkarılmıştır.

- Yerleşimde Geç Tunç Çağı kültürü üç mimari tabaka ile temsil edilir.

Bu dönemde yerleşme, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan geniş bir cadde ile bu caddeye güneyden ve kuzeyden karşılıklı bağlanan dar sokaklar etrafında dizilmiş tek mekânlı yapılardan oluşan bir yerleşim modelini yansıtmaktadır.

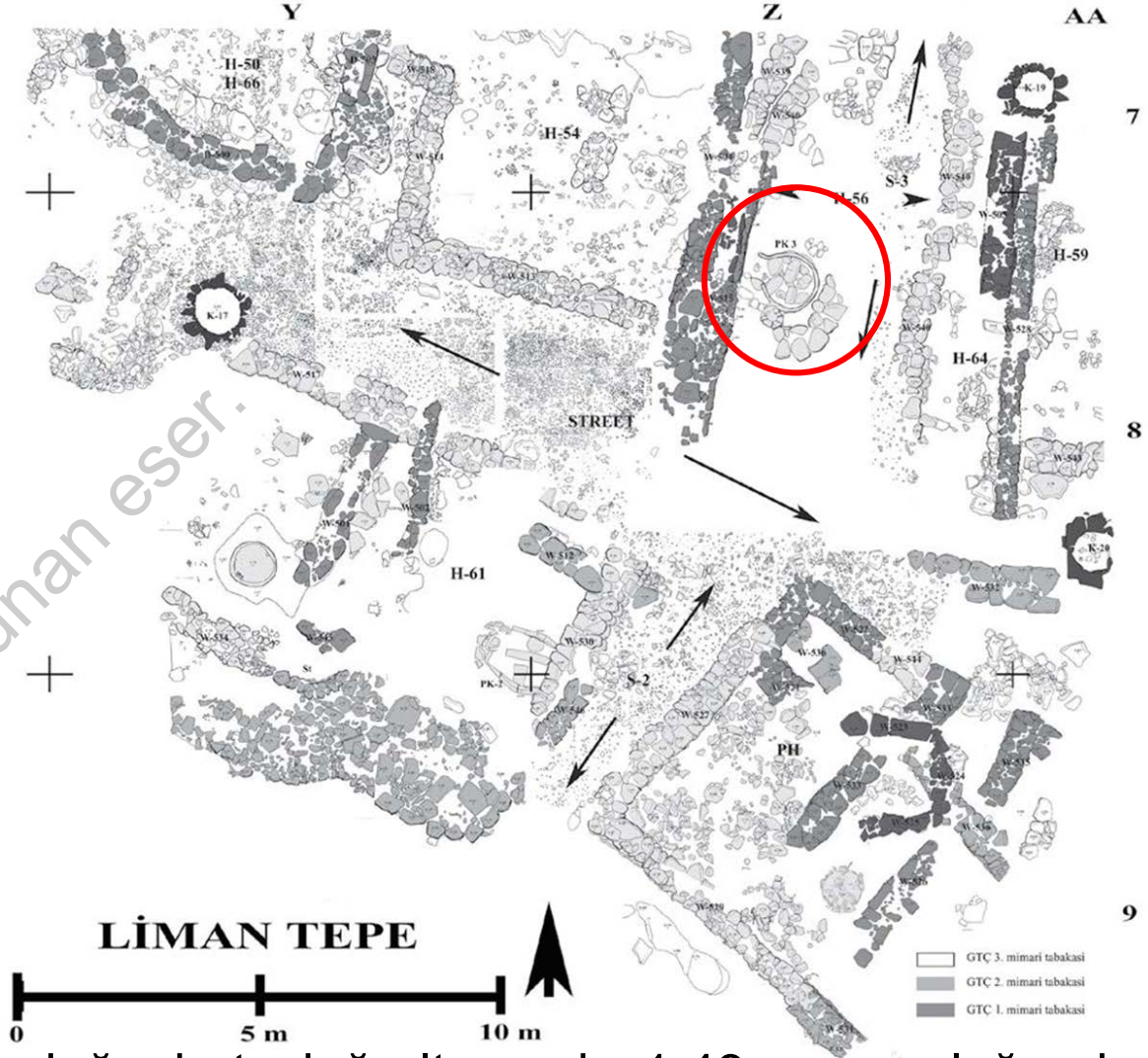
Tabanı çakıl taşı döşeli cadde ve sokakların kenarında farklı boyutlarda dikdörtgen planlı yapılar yer almaktadır.

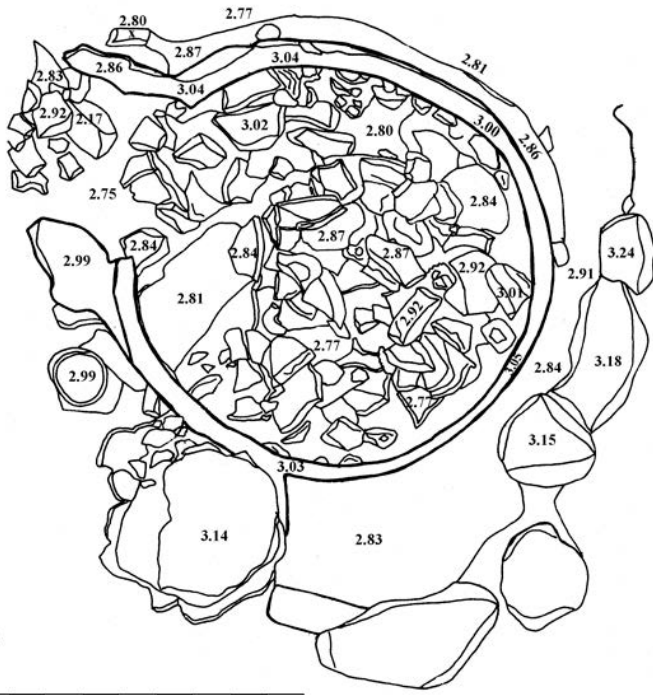
- Geç Tunç ağı yerleşmesinin en erken evresine ait kalıntılar kuzey kazı alanında tespit edilmiştir.

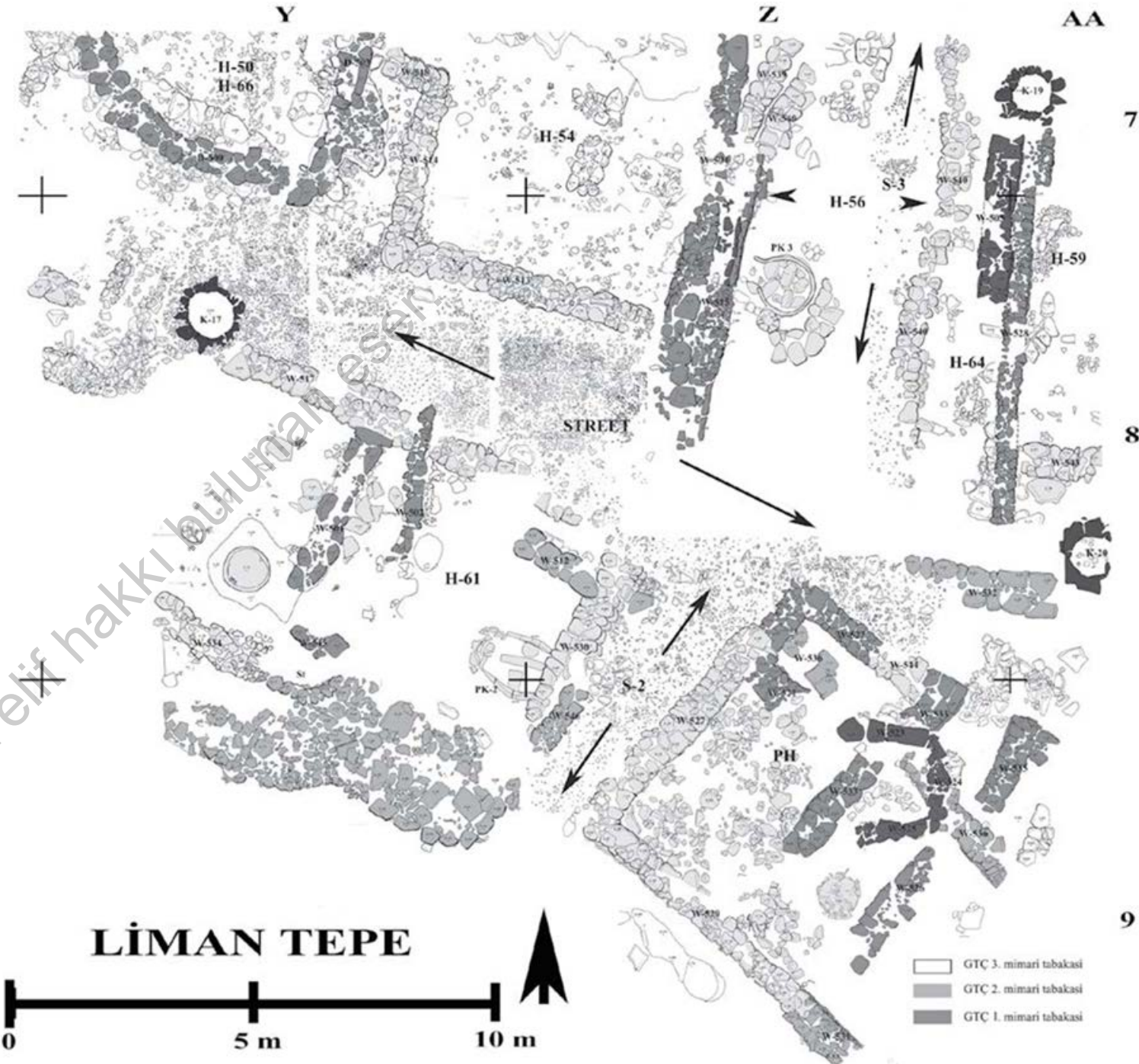
Geç Tunç Çağı'nın 3. mimari tabakasında bir yapının doğusunda ve aynı zamanda sokağın batısında bir seramik fırını tespit edilmiştir.

Oval biçimli fırın, kuzey– güney doğrultusunda 1.21 m, doğu–batı doğrultusunda 1.46 m uzunluğunda olup, ağzı kısmının genişliği ise 42 cm'dir. Çamur harçla yapılan fırının içi ayrıca aynı harçla sıvanmıştır. Fırının içinde yapılan kazılarda orta ve büyük boyuttaki taşların çaprazlamasına tabana yerleştirilmiştir. Külhan kısmında yer alan bu taşların çok yüksek ısıya maruz kaldığı söylenebilir. Hemen bu taşların üzerinde kap parçaları ile birlikte fırının üst örgüsüne ait parçalar açığa çıkarılmıştır. Çoğunluğu çömlek tipi kaplara ait olan seramik buluntularının tam pişmediği tespit edilmiştir.

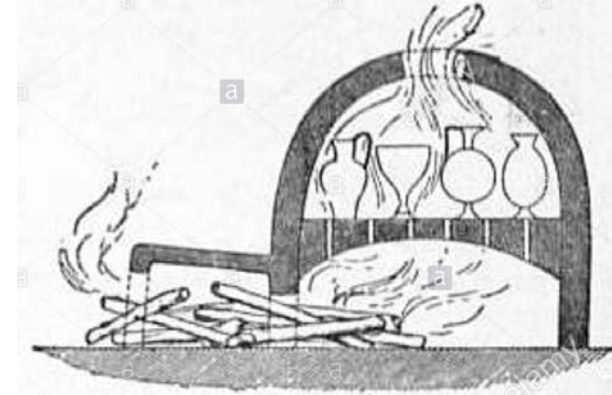
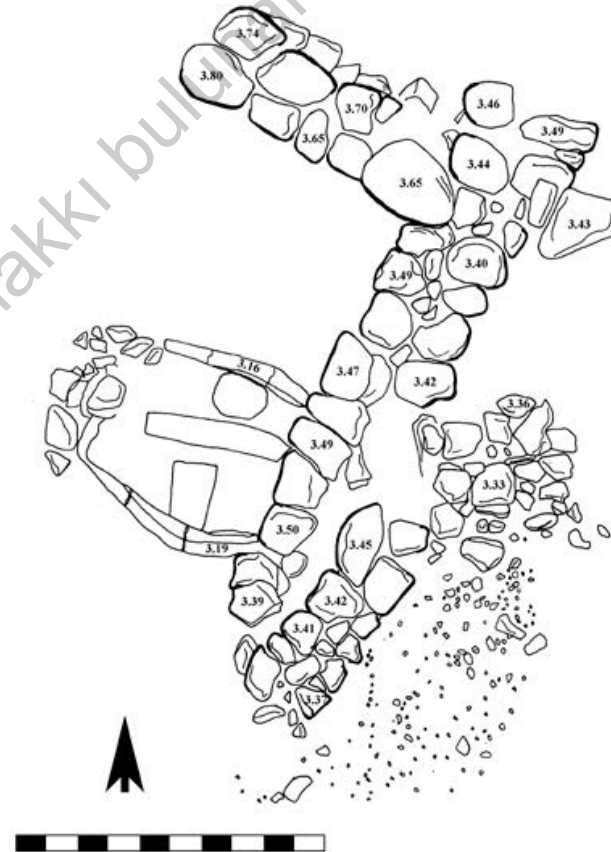

Fırının hemen doğusunda ise kuzey–güney doğrultusunda uzanan bir duvar açığa çıkarılmıştır. Çift sıra halinde büyük boy toplama taşlardan yapılan duvar 1.60 m uzunluğunda, 63 cm genişliğindedir. Söz konusu duvar fırını sokaktan ayırmakta ve korumaktadır.

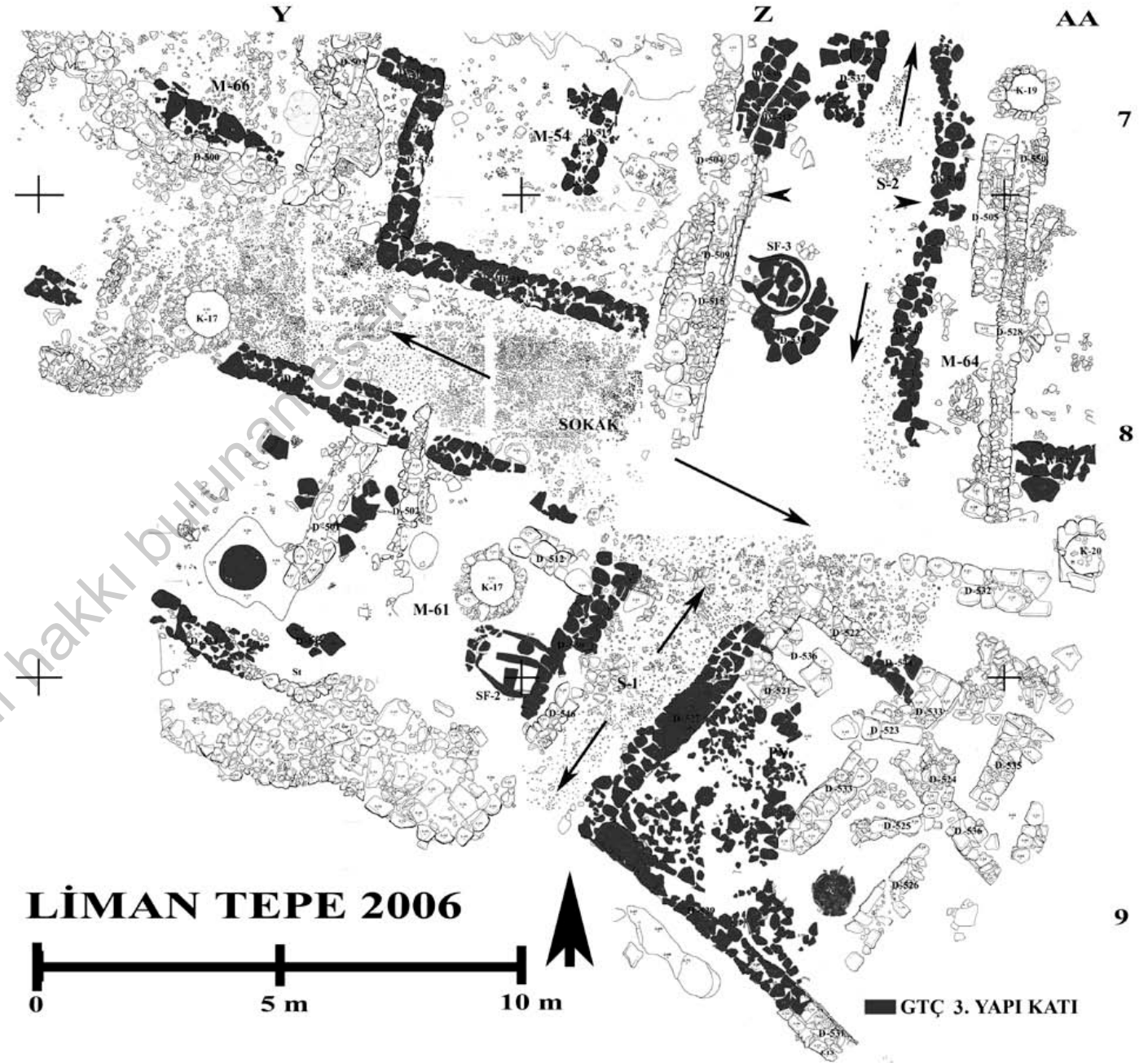
- Geç Tunç Çağı'nın 3. mimari tabakasına ait başka bir seramik fırını.

Bu seramik fırını gerek form, gerekse malzeme ve teknik bakımından yukarıda anlatılan seramik fırınından farklıdır. Doğu–batı doğrultusunda uzanan oval biçiminde olan fırının ağız kısmı batıda yer almaktadır. Kuzey–güney doğrultusunda 1.20 m, doğu–batı doğrultusunda 1.32 m uzunluktadır. 8-12 cm kalınlığında olan fırının ağız kısmı ise 1.03 m genişliğindedir. Üst kısmı korunmamış olan fırın inşa edilirken öncelikle en altta orta büyüklükteki toplama taşlarla bir temel yapılmış, bu taşların üzerine ise kerpiç duvar örülmüştür. Kerpiçler yanmadan dolayı tuğlaya dönüşmüştür. Külhan kısmı korunan fırının içinde bir tane ızgara açığa çıkarılmıştır. Bu ızgara 94 cm uzunluğunda, 12-15 cm genişliğinde ve 0.15 cm yüksekliğindedir.

Yerleşimde günümüze değin yapılan kazılarda, Geç Tunç Çağı'nın sadece geç safhasına ait üç mimari tabaka açığa çıkarılmıştır.

Bu mimari tabakalardan en eskisini oluşturan **3. mimari tabaka** cadde ve sokaklardan oluşan düzenli bir yerleşim planı ortaya koymaktadır. Söz konusu mimari kalıntılar arasında açığa çıkarılan seramik fırınları, Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe'nin önemli bir seramik üretim merkezi olduğunu ortaya koymasından önem taşımaktadır. Bu mimari tabakada yerli seramiğin yanı sıra çok az miktarda Miken seramiği ele geçmiştir. Geç Hellas IIIA dönemine tarihlenen Miken seramik örneklerinin çoğunluğunu ithal olanları oluşturmaktadır.

Pithoslu Yapı:

Güney sokağın doğusundaki yapının içinde kısmen korunmuş ya da dağılmış pithos parçaları bulunmuştur. Alt kısımları korunan pithosların dibe yakın kısımlarının orta büyüklükteki taşlarla dik durmaları için desteklendiği görülmektedir. Çember şeklinde düzenlenen taşlar dikkate alındığında, bu alanda 12 pithosun yer almış olabileceğini söylemek mümkündür. Mevcut kalıntılardan depo olarak kullanıldığı anlaşılan bu mimari yapı *Pithoslu Yapı* olarak adlandırılmıştır. ©

Yapıların arasında sokaklarda bulunan kuyularda yerli seramik parçaları, Miken seramikleri ve idol başı gibi eserler ele geçmiştir.

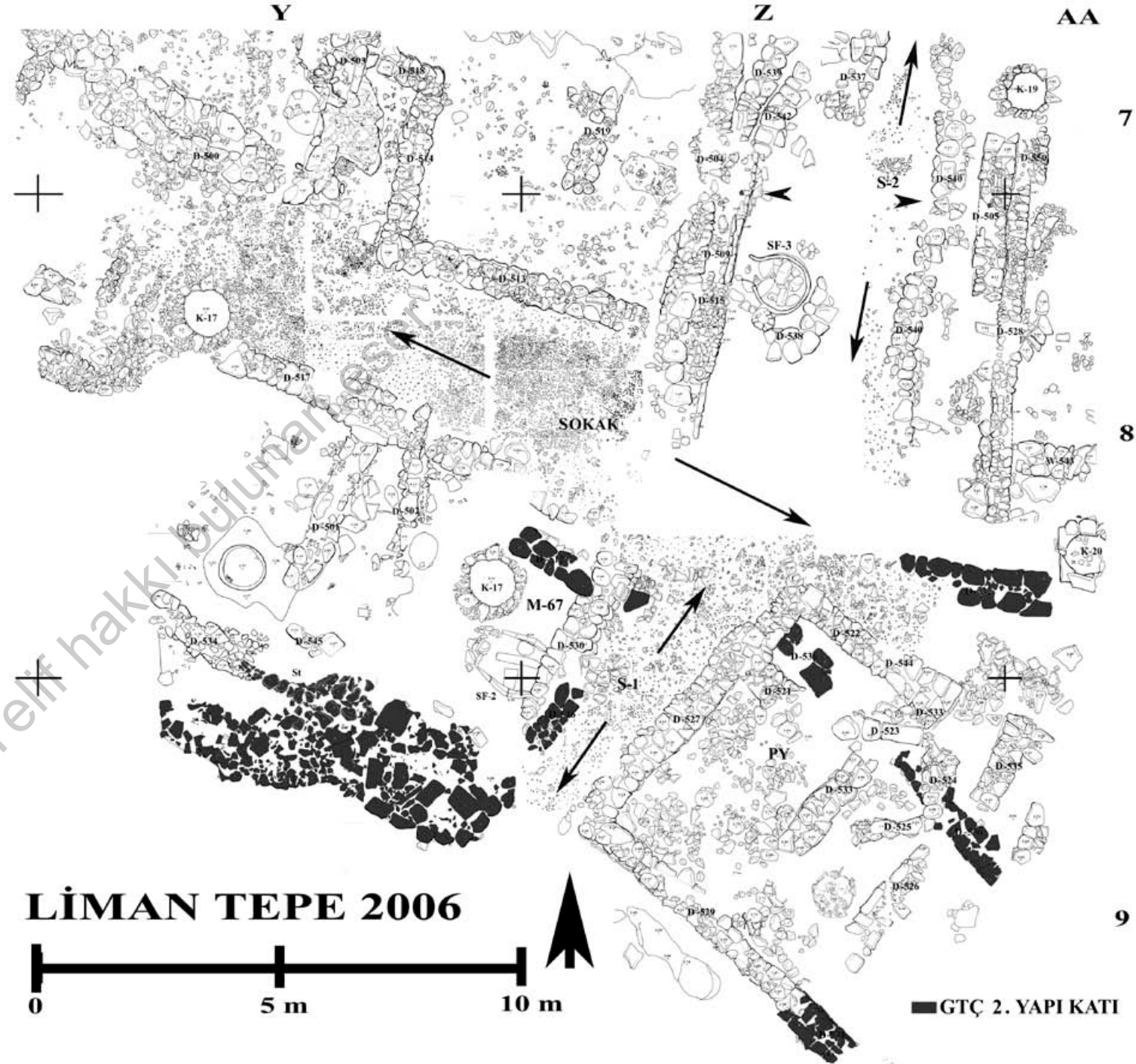

Bu mimari tabakanın üzerinde yer alan ve Geç Hellas IIIB dönemine tarihlenen **2. mimari tabaka ise**, daha az korunmuş olmasına rağmen yerleşimdeki sürekliliği göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu dönemde Pithoslu yapı varlığını sürdürmüştür.

2. mimari tabakaya ait kalıntılar bu dönemde söz konusu bölgenin atölye olma özelliğini yitirdiğine işaret etmektedir.

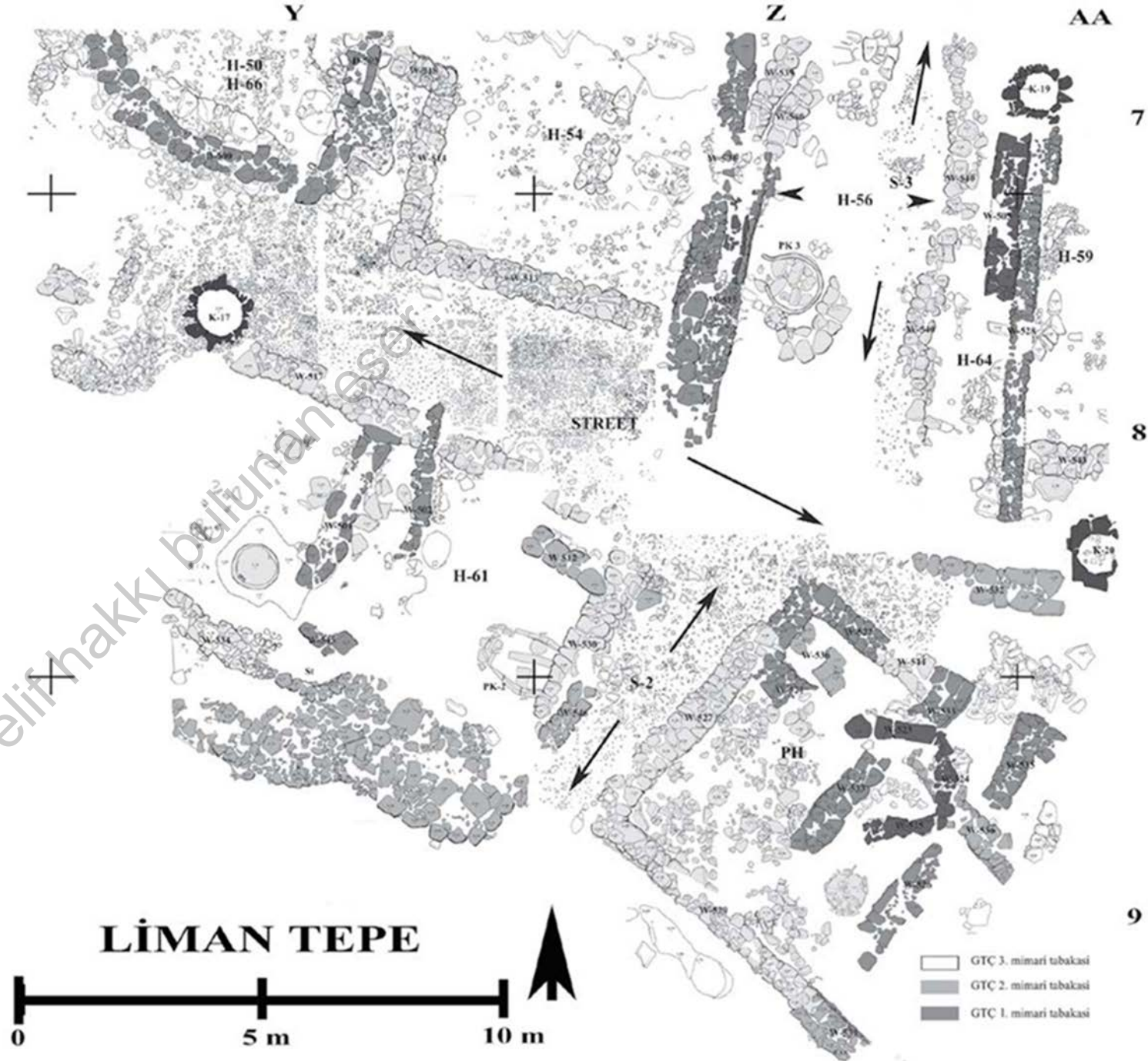
Bu dönemde Miken seramiğinin oranında artış olmuştur.

Genelde dikdörtgen biçimindeki yapılardan oluşan konutlar içinde ele geçen ve Geç Hellas IIC dönemine tarihlenen seramik ve buluntulardan 1. mimari tabakada açığa çıkarılan alanın yerleşim yeri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

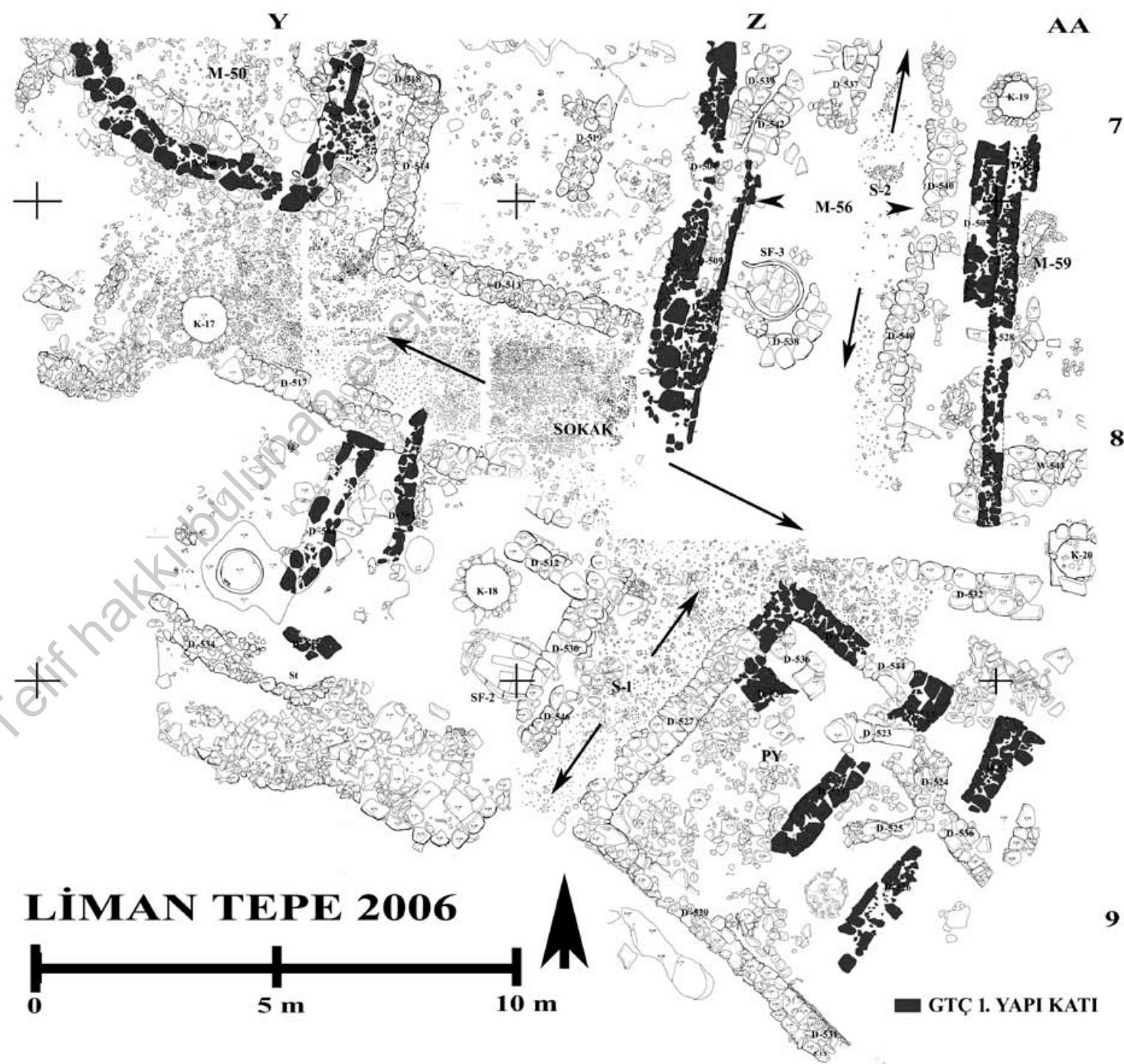
Batı Anadolu'da Geç Tunç Çağı yerleşimleri Protogeometrik Dönem kalıntıları tarafından tahrip edilmiştir.

Liman Tepe'de açığa çıkarılan kalıntılar diğer yerleşimlere göre daha iyi korunmuştur. Bu nedenle de büyük önem taşımaktadır.

Üst seviyelerdeki **1. mimari tabakaya** ait kalıntılar ise daha iyi korunmuştur. Geç Hellas IIIC dönemine tarihlenen bu mimari tabakada çoğunluğu dikdörtgen biçiminde büyük anıtsal yapılar açığa çıkarılmıştır.

Mimari ile bağlantılı ele geçen seramik ve buluntulardan bu dönemde Miken etkinliğinin yerleşimde arttığı, ayrıca yerli üretim Miken seramiğinin de ithal örneklerine göre artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Seramik

- **SERAMİK HAMUR GRUPLARI**

İnce Nitelikli Gruplar

Kırmızı-devetüyü renkte hamurlu mal grubu

Kırmızı astarlı mal grubu

Krem astarlı mal grubu

Gri astarlı mal grubu

Altın astarlı mal grubu

Gri hamurlu mal grubu

Gümüş astarlı mal grubu

Krem renkte hamurlu mal grubu

Kaba Nitelikli Gruplar

Kaba nitelikli taş katkılı mal grubu

Açık Yüzlü örnekler

Koyu Yüzlü örnekler

Kaba nitelikli bej renkte astarlı mal grubu

Miken Seramiği

Kap Formları

- Fincanlar
- Minyatür kaplar
- Maşrapalar
- Çanaklar
- **Kylixler** : Çift kulplu yüksek veya alçak kaideli içki kabı, kadeh.
- **Kraterler**: Şarabı su ile karıştırmada kullanılan çift kulplu geniş gövdeli ve ağızlı vazo/çömlek formu
- Leğenler
- Tepsi
- **Kalathoslar**: ince uzun daralan gövdeli sepet veya seramikten yapılan çeşitli işlerde kullanılan kaplar.
- Çömlekler
- Üç kulplu çömlekler
- Üç ayaklı çömlekçik
- Vazo
- Alabastronlar : Küçük koku şişesi.
- Testiler
- **Amphoralar** : iki kulplu, bazen sivri dipli veya bir ayakla biten şarap, zeytinyağı gibi sıvı maddelerin saklanması için kullanılan kaplar.
- **Üzengi kulplu testiler**
- Mataralar
- **Hydria**: Biri dökmek için dik, ikisi kaldırmak için kullanılan su testisi.
- Pithoslar
- Kaide
- **Askoslar**: Karın kısmı geniş, kemerli kulplu antik yağ kabı.
- Biberon
- Kapaklar
- Kaşıklar

Kırmızı figür tekniğinde bir Lekythos üzerinde bir kadın yerdeki sepetten yapılmış kalathos'dan aldığı yün ile ip dokurken , M.Ö. 480-470.

Terminoloji

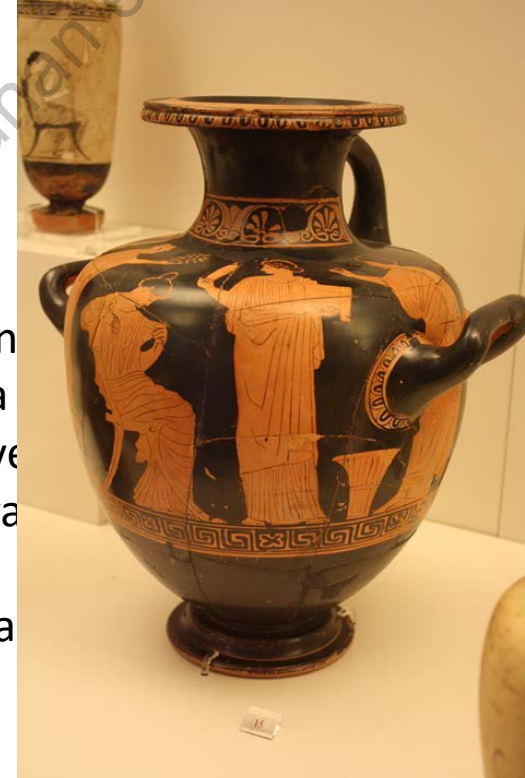

Pişmiş topraktan Kalathos

Kalathus temelde çok işlevli bir sepettir. Yazılı belgeler, kalathusun yün içerebileceğini, aynı zamanda yiyecek (ekmek, peynir, süt, meyve ve sebzeler), küçük hayvanlar veya çiçekler içerebileceğini bildirmektedir. Kalathi, çoğunlukla söğüt çubuklarından yapılmıştır, ancak kil, metal, cam ve taştan yapılan diğer örnekler de bilinmektedir.

Kylix

Hydria

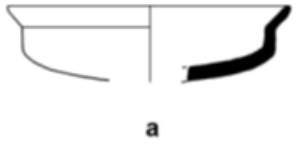

Alabastron

Askos

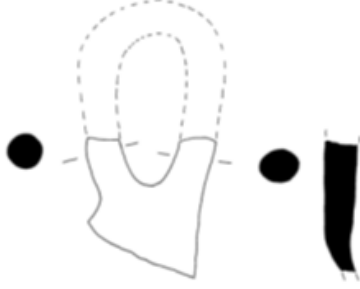
F I

a

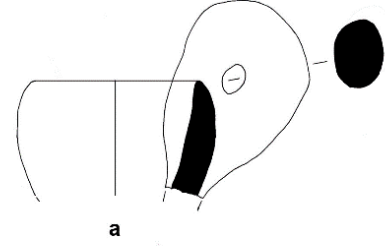

b

c

MK

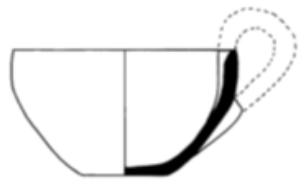

a

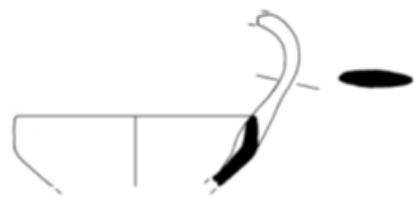

b

F II

d

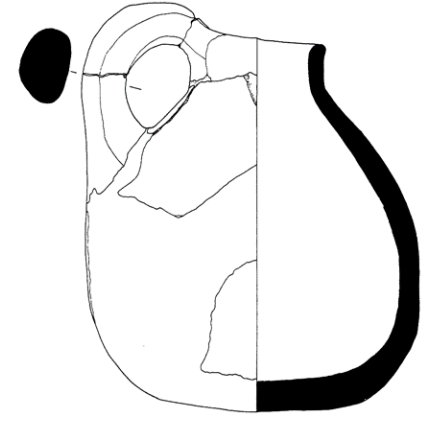

e

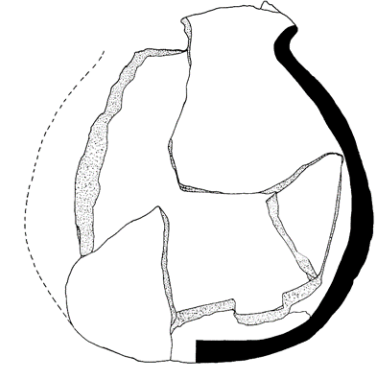
f

M II b

a

M II c

b

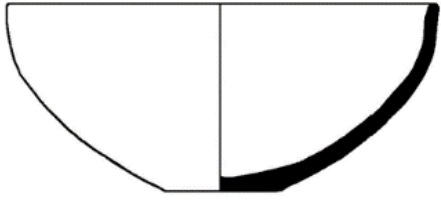
Minyatür kaplar

Fincanlar

1/3
Maşrapalar

© Telif hakkı bulunan eser.

Ç I a 2

a

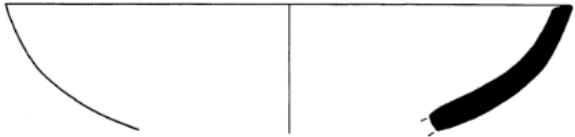

b

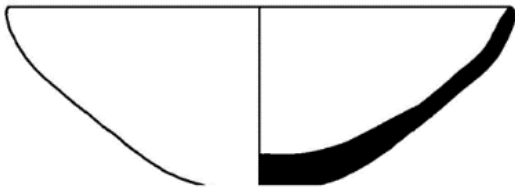
Ç I b 1

c

d

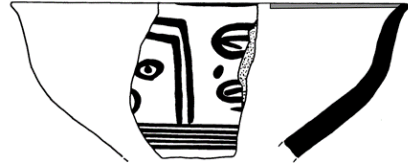

e

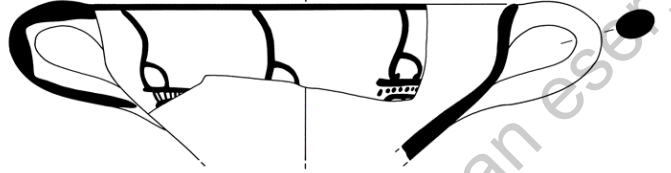
Çanaklar

1/2

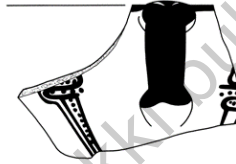
KY II

a

b

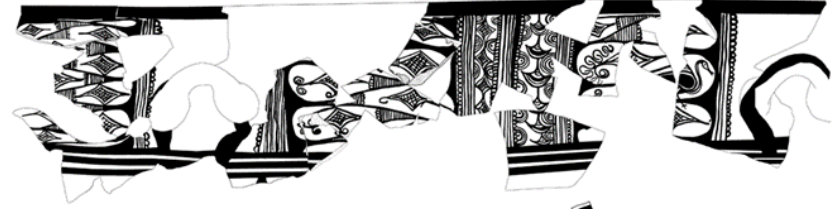

c

1/2

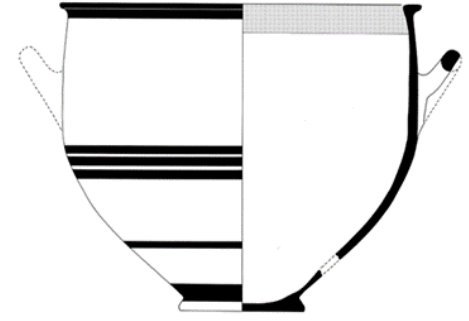
kylixler

KR I a

a

1/7

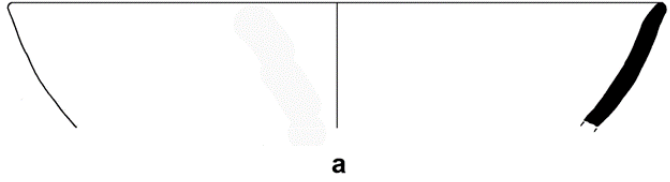

b

1/3

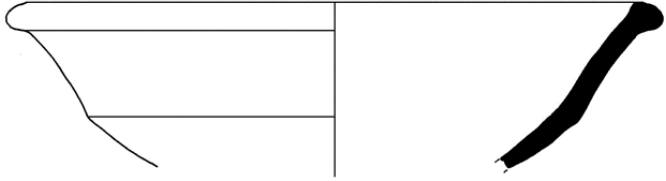
Krater

L I

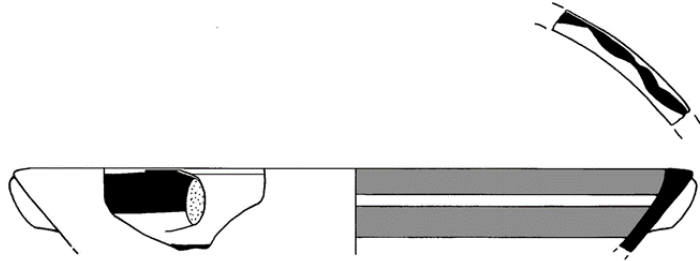
a

L II

b

L III

c

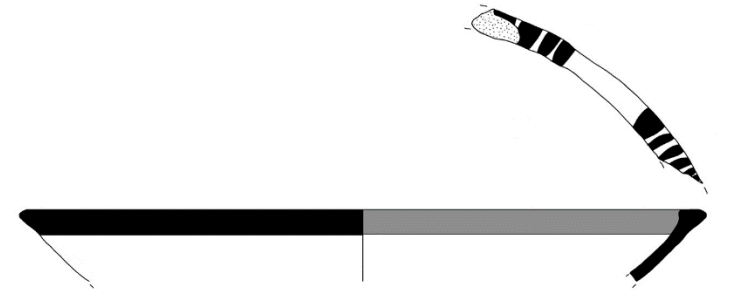
L IV

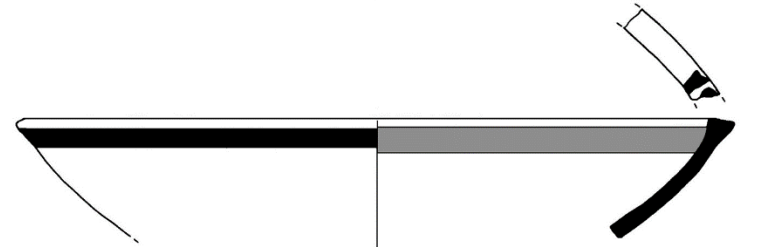
d

• Leğenler
1/3

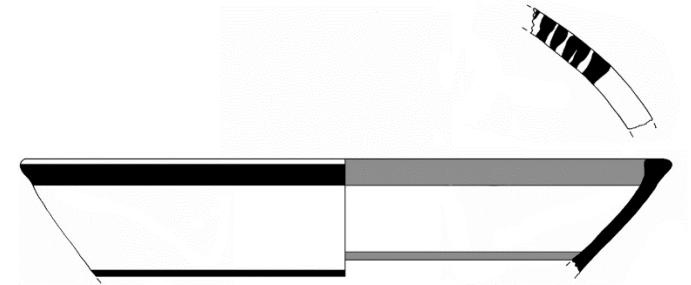
KL

a

b

c

Kalathos örnekleri
1/3

TP

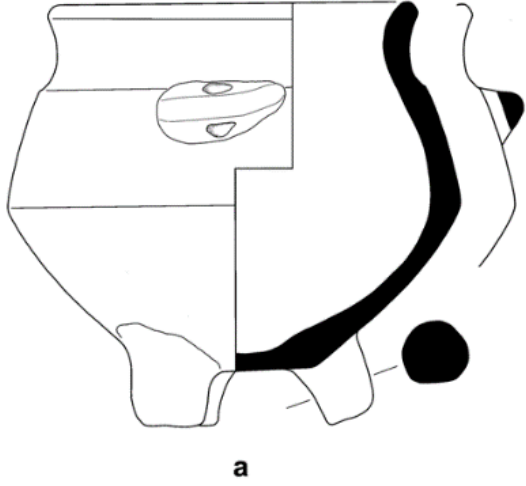

a

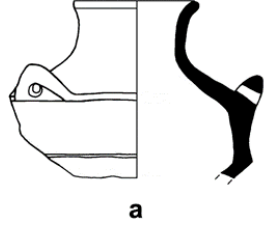
1/2

Tepsi

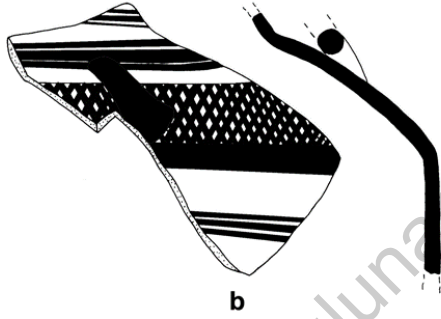
ÜAÇ

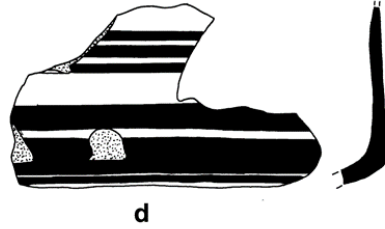
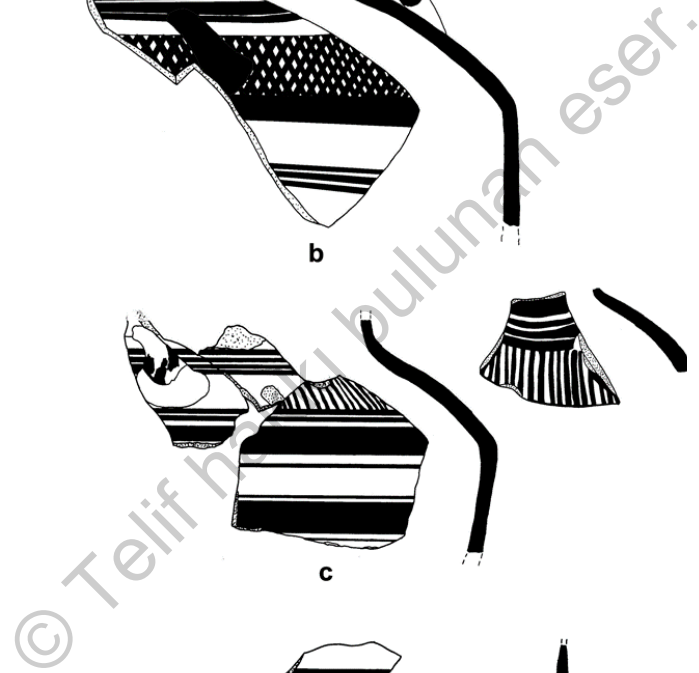
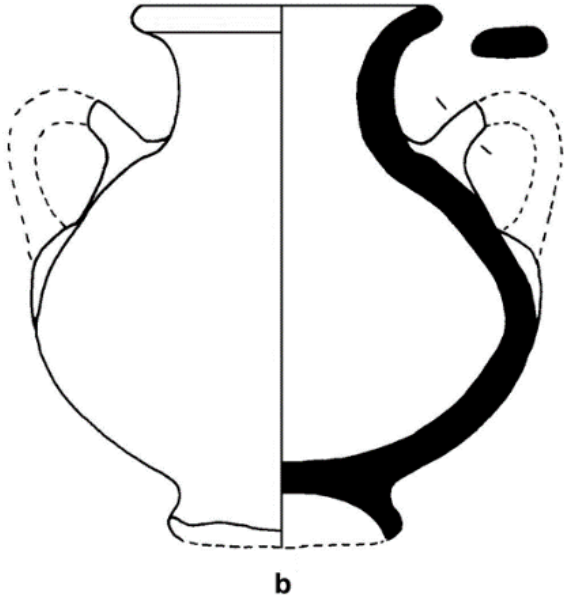
AL I

AL II

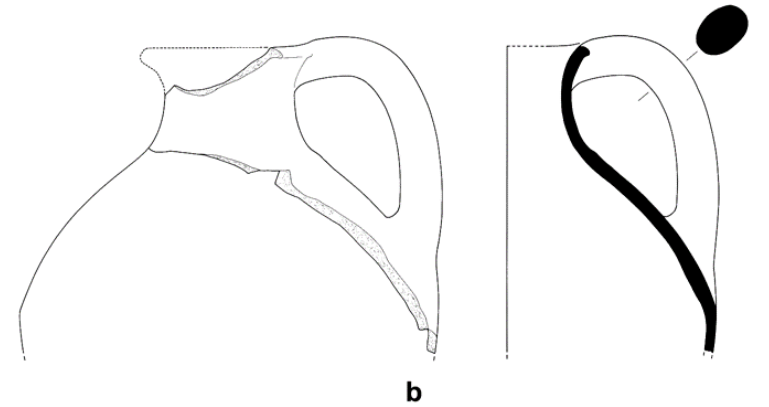
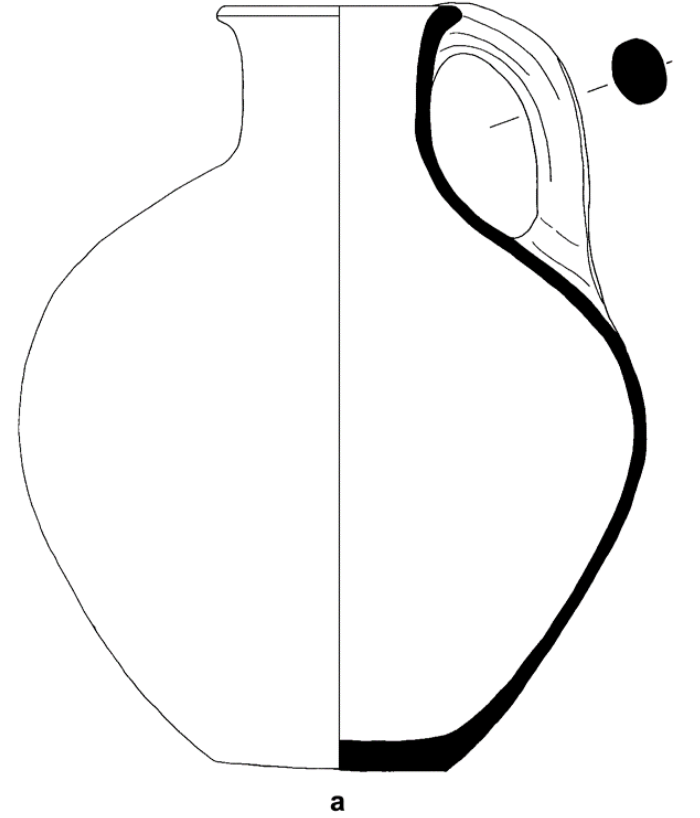
V

1/2

Alabastron

T1a

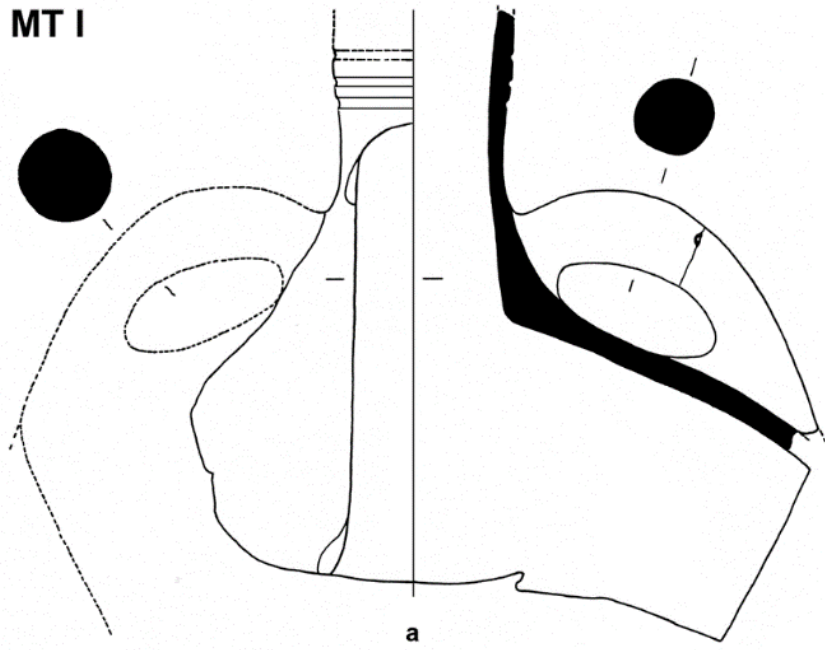

Testi

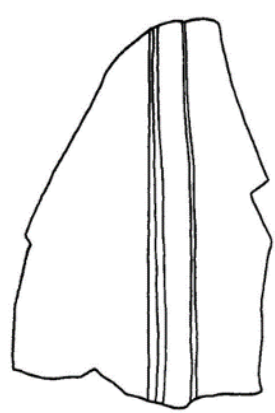
1/2

Üç ayaklı çömlek ve vazo
1/2

MT I

a

b

1/2

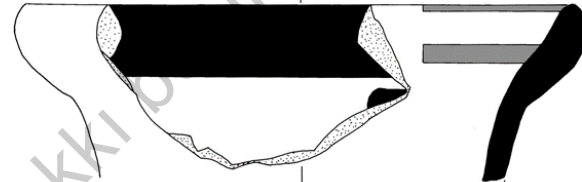
Matara MT I örnekleri,

A I a

a

1/4

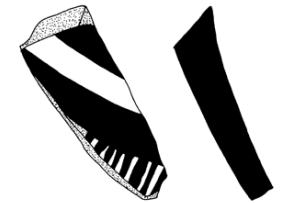
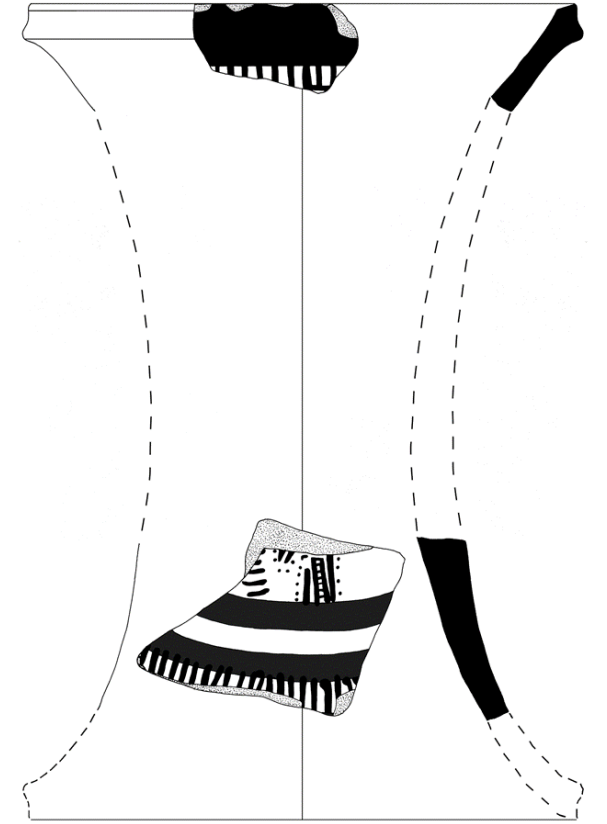
b

c

1/2

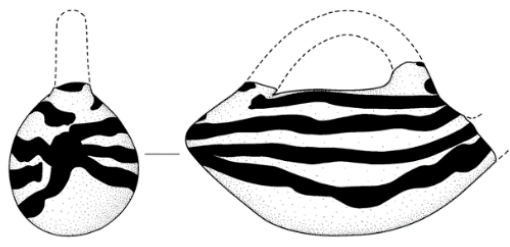
Amphora A I a örnekleri

KD

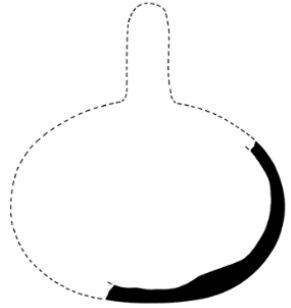
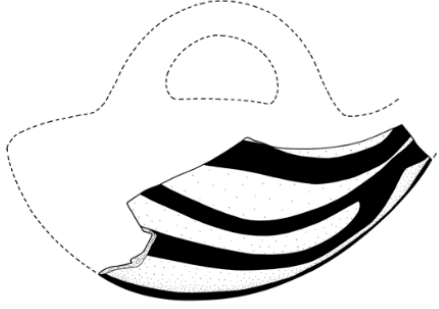

1/3

kaide

a

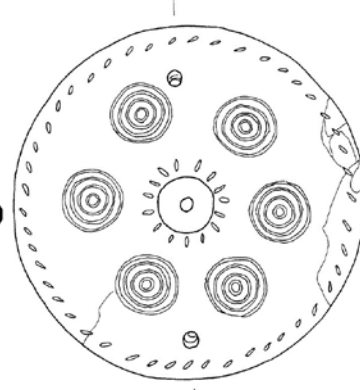

1/2

1/2

Askoslar

KI

a

Kapak

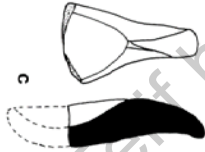
KS

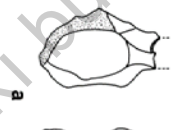
d

e

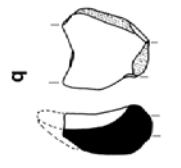
c

a

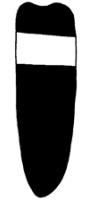
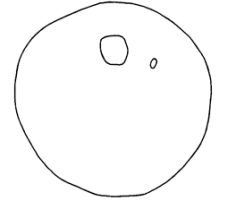
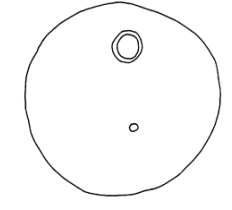

b

Kaşık parçaları

TA I

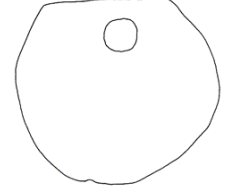
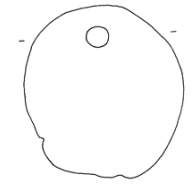

a

TA II

b

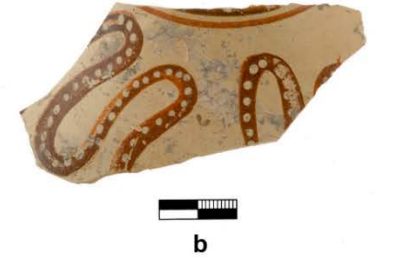
c

d

1/2

Pişmiş toprak tezgah ağırlıkları
Minos tipi ile piramidal form

Altın astarlı, ince ve kaba nitelikli seramik örnekleri

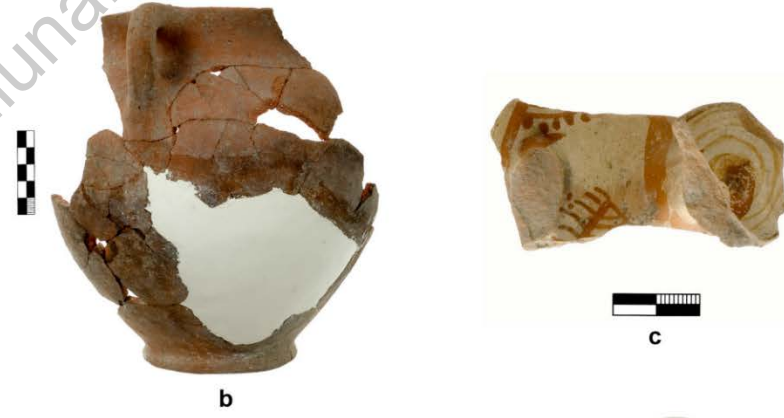

Gri ve kırmızı-devetüyü hamurlu seramik örnekleri

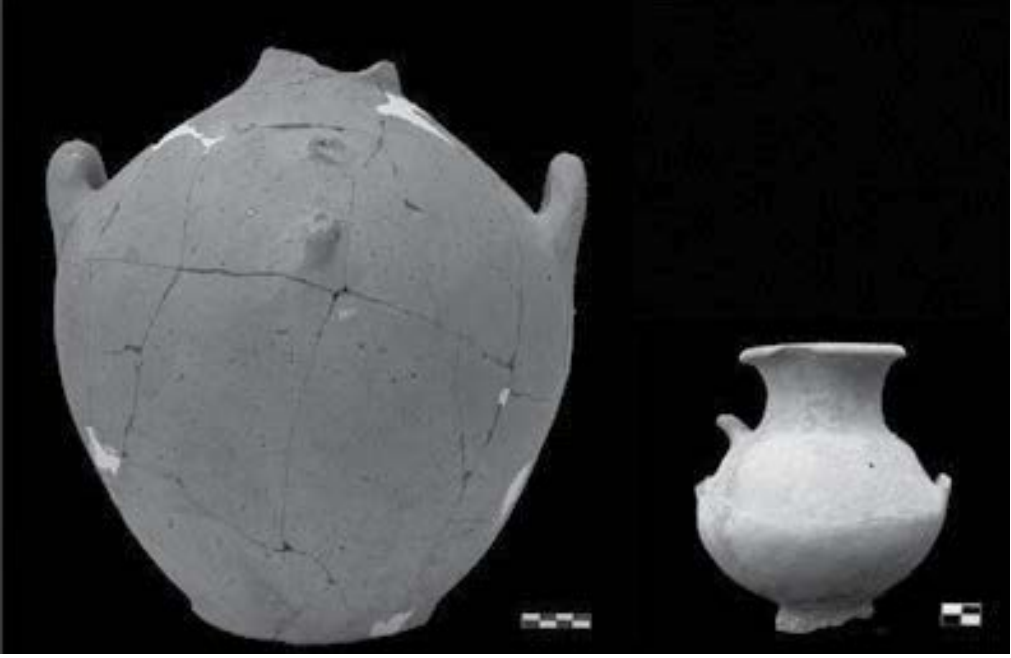
Miken seramik örnekleri

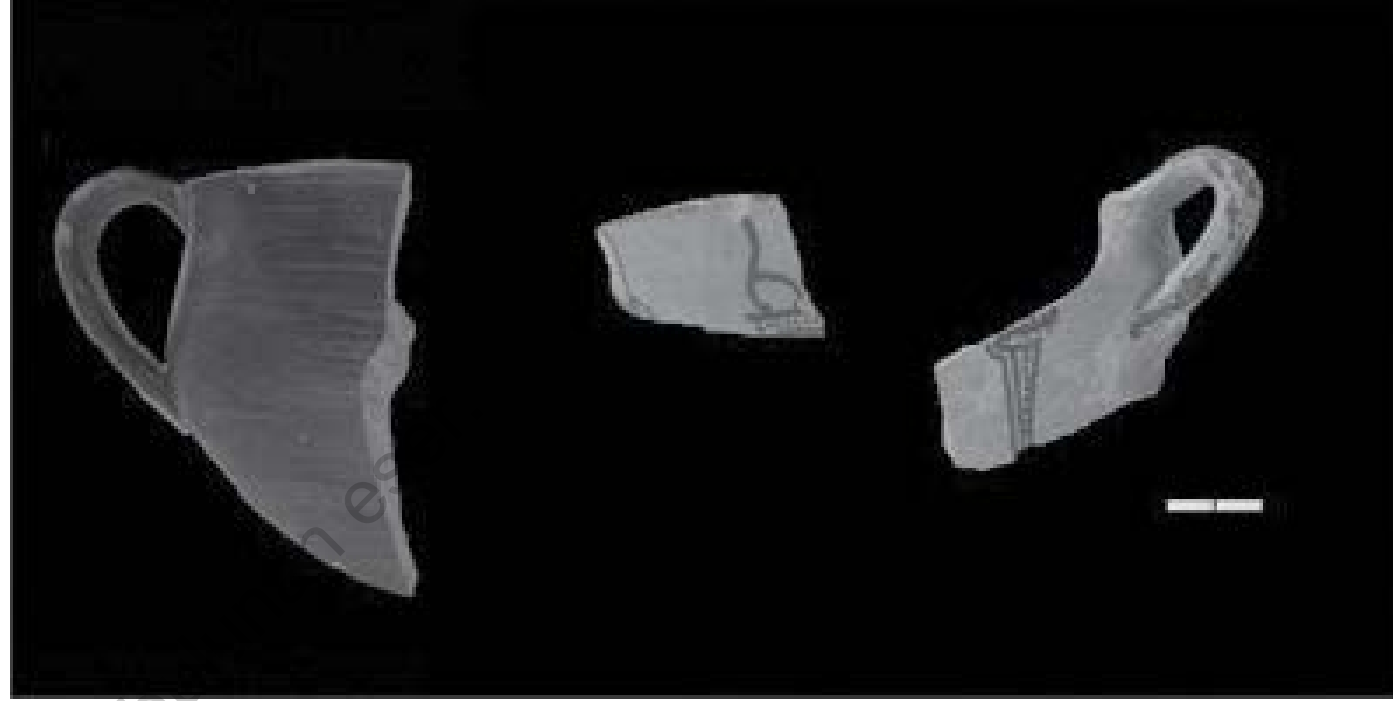
Miken seramik örnekleri

Krater, çömlek, üzengi kulplu testi ve çanak örnekleri

Geç Tunç Çağı'nın 3. mimari tabakasına ait yerli seramik örnekleri.

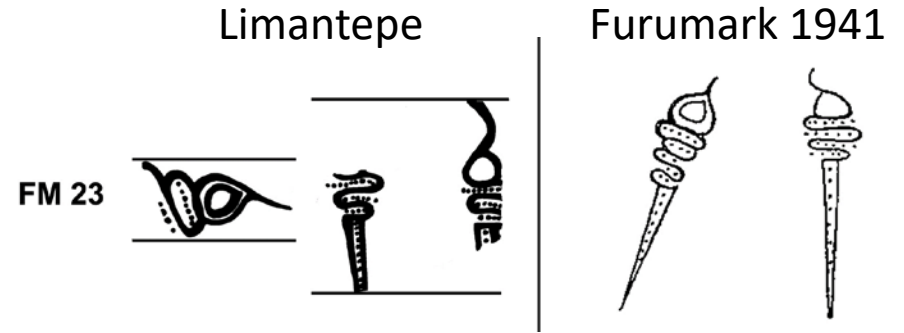
Geç Tunç Çağı'nın 2. mimari tabakasına ait Miken seramik örnekleri. şeytan minaresi motifi işlenmiş bir kylix Geç Hellas IIIA2/B1 Dönemi'ne tarihlenmektedir.

a

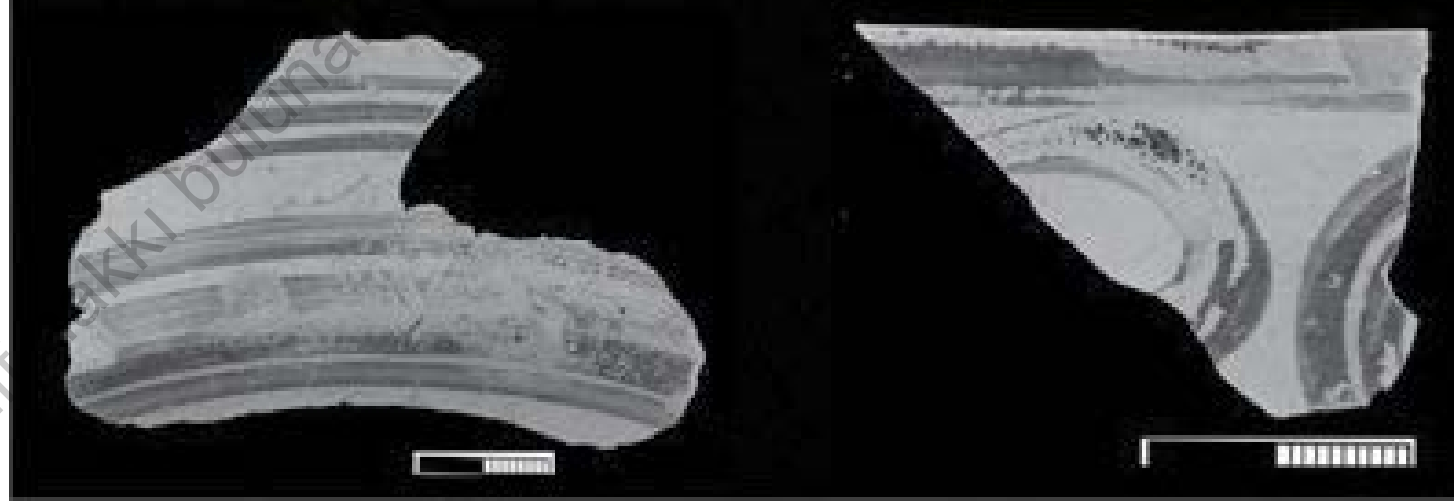

b

Çömlekler: Üç ayaklı çömlek ile iki kulplu çömlek Gri ve kırmızı-devetüyü hamurlu seramik örnekleri

- Miken seramiği içinde ise üzerinde Geç Hellas Dönemi IIIA2/B dönemine tarihlenen ahtapot bezemesi bulunan bir kylix,
- Geç Hellas Dönemi IIIA dönemine tarihlenen omzunda kafes bezeme bulunan bir alabastron
- Bezemesiz kylix yer almaktadır.

Limani Tepe

FM 21:
17, 21

Furumark 1941

Geç Tunç Çağı'nın 3. mimari tabakasına ait Miken seramik örnekleri.

e

c

d

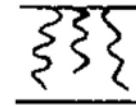
Geç Tunç Çağı'nın 1. mimari tabakasına ait Miken seramik grubuna ait askos örnekleri. Geç Hellas IIIB–C dönemine ait olmalıdır.

Geç Tunç Çağı'nın 1. mimari tabakasına ait Miken seramik grubuna ait derin çanak. Üzerinde dalga bezeme bulunan yatay kulplu derin çanak, Geç Hellas IIIC döneminin erken evresine tarihlenmektedir.

Liman Tepe

Furumark 1941

FM 53

f

LIMAN TEPE

FURUMARK 1941a

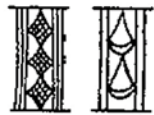
FM 7: 41

FM 20

FM 75

Geç Tunç Çağı'nın 1. mimari tabakasına ait Miken seramik grubuna ait emzikli kap. Geç Hellas IIIB–C dönemine ait olmalıdır.

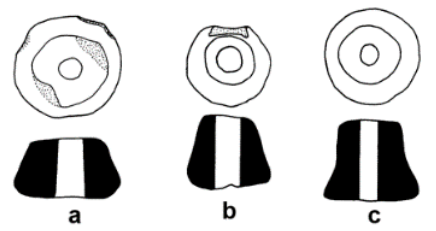
a

Geç Tunç Çağı'nın 1. mimari tabakasına ait Miken seramik grubuna ait krater. Üzeri balık, kuş ve geometrik motifleriyle süslenmiş büyük Miken kraterinde görülen v havalanmaya çalışan kuş tasvirleri Geç Hellas IIIC bezeme stilinden tanınmaktadır. Geometrik motiflerin benzerleri ise Geç Hellas IIIC Orta evresinden bilinmektedir.

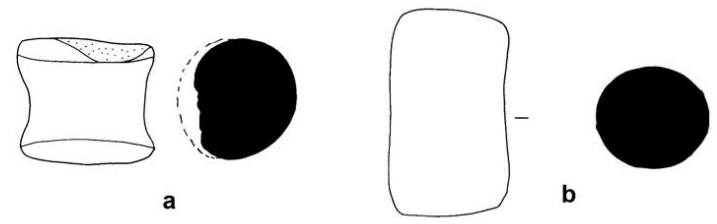
Küçük Buluntular

- Pişmiş toprak ağırşaklar
- Pişmiş toprak tezgah ağırlıkları
- Makaralar
- Boncuklar
- Sapan taşları
- İdoller
- İğne
- Bız
- Figürinler
- Ezme taşları
- Pedah taşları
- Taş ağırlıklar
- Biley taşları
- Baltalar
- Metal iğne
- Metal kesiciler
- Çakmaktaşı aletler
- Obsidyen aletler

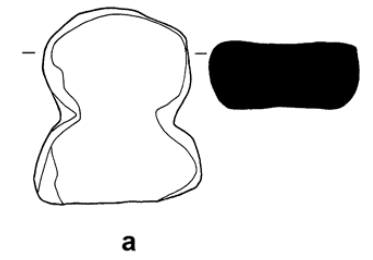
AR I

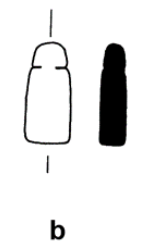
MK

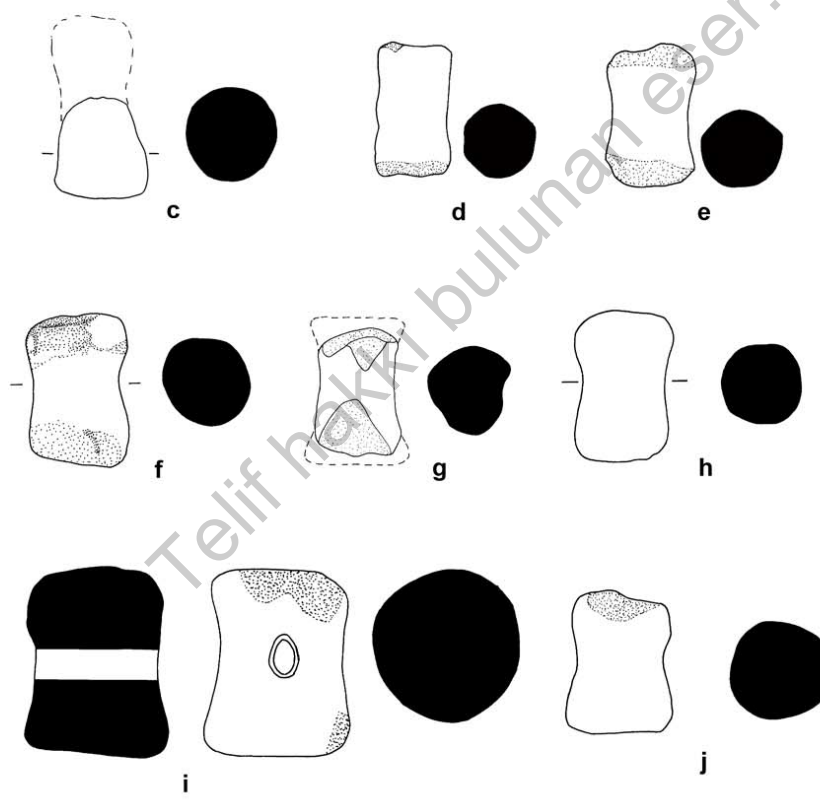
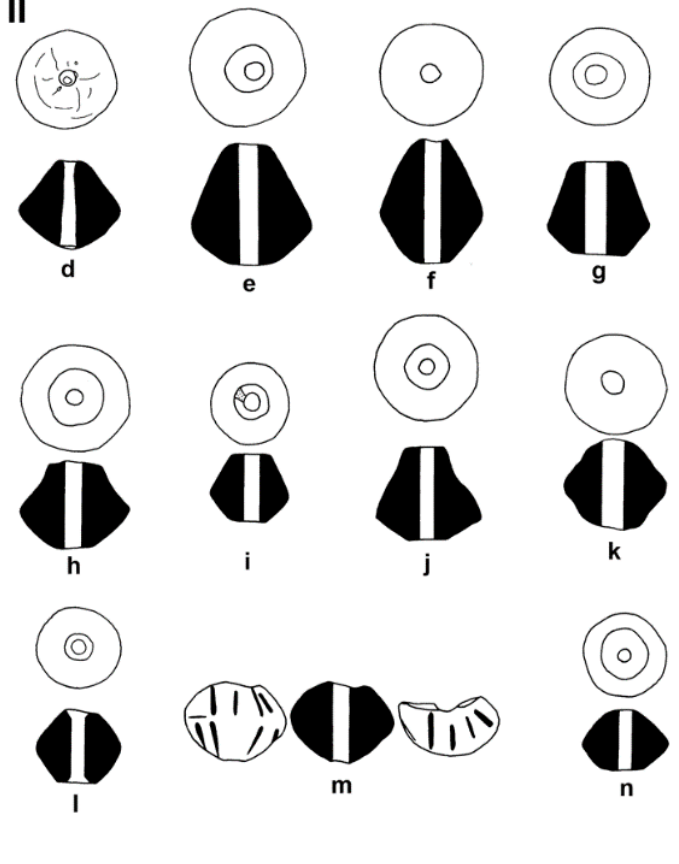
i I

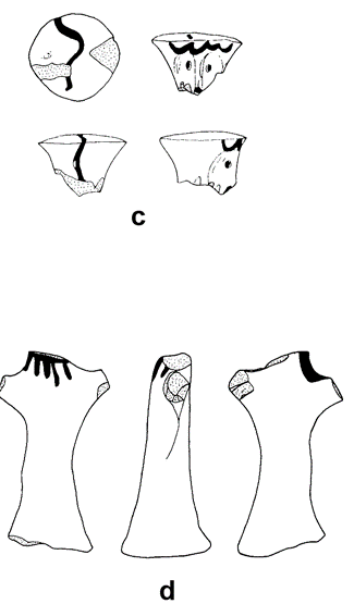
i II

AR II

FG

1/2

Ağırsaklar

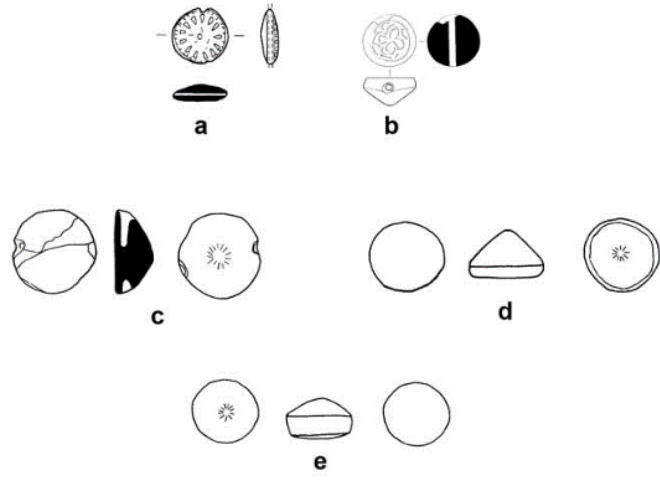
1/2

makaralar

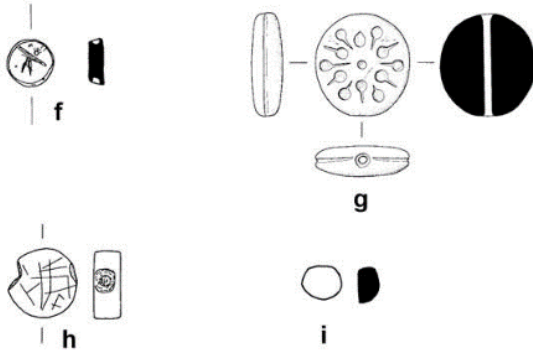
1/2

idol&figürin

MH I

MH II

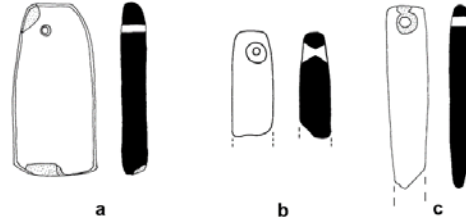

MH III

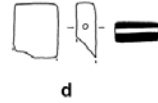

1/2
Mühürler

BT I a

BT I b

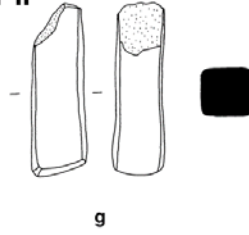
BT I c

BT I d

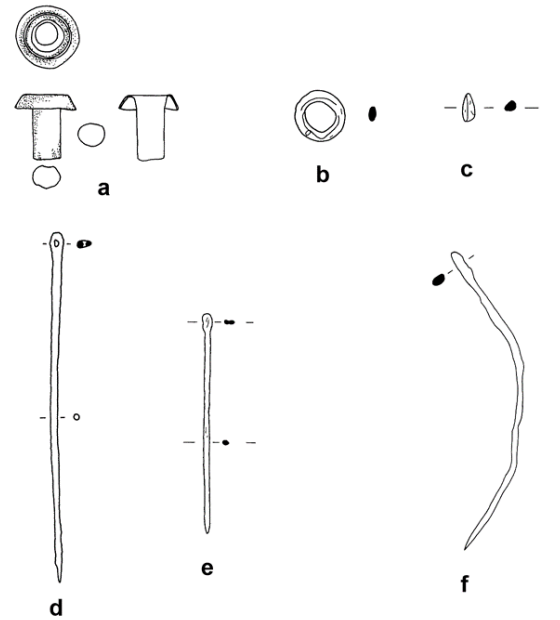
BT II

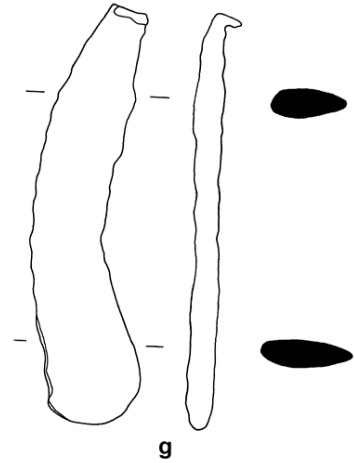
1/2

Biley taşları

MB

K

1/2

Mantar biçimli altın buluntu MB,
bronz iğne İN I ve İN II ve kesici K
örnekleri

Anadolu Miken Kronolojisi/ Geç Tunç Çağı

LH I (Geç Hellas) Miken I M.Ö. 1550-1500
 LH IIA Miken IIA M.Ö. 1500-1450
 LH IIB Miken IIB M.Ö. 1450-1425
 LH IIIA1 Miken IIIA1 M.Ö. 1425-1400

LH IIIA2 erken Miken IIIA2 M.Ö. 1400-1350
 LH IIIA2 geç M.Ö. 1350-1300

LH IIB Miken IIB M.Ö. 1300-1200

LH IIIC1 erken Miken IIIC M.Ö. 1230-1200
 LH IIIC1 geç M.Ö. 1200-1100

LH IIIC2 Submiken M.Ö. 1100-1050.

	Western Anatolia	Aegean High Chronology	Troy	Liman Tepe	Miletus	Cyprus	Central Anatolia
1200	LB 2B	LH IIIB	VIIa	II:2	VI	LC IIC	Hittite Empire Period
1300	LB 2A	LH IIIA	VI Late	II:3	V	LC IIB LC IIA	Middle Kingdom
1400	LB 1B	LH IIB	VI Middle	Disturbed	IVb	LC I	
1500	LB 1A	LH IIA	VI Early	III:1-2	IVa	MC III	Old Kingdom
1600	MB 2	LH I		III:3			MC II
1700	MB 1	MH III	V	III:4	III	MC I	Ib
1800	?	MH II		IV:1			↓
1900							II (no tablets)

a

b

a

b

a

b

c

d

c

d

c

d

e

e

f

e

f

f

g

h

Ağırlık, kaşık ve kapak örnekleri

Mühür ve taş boncuk örnekleri

Makara, biley taşı, iğne, mantar biçimli altın buluntu ve dilgi örnekleri

- Yerli seramik yanında % 15 oranında Miken seramiği görölmektedir. Miken Örnekleri Geç Hellas III A-B ve II A dönemleri özelliklerini yansıtır.
- Kuyu dolgusundan ele geçen bir Miken idol başı Anadolu'da nadiren görülür ve Liman Tepe'nin deniz aşırı ilişkileri ve Miken dönemindeki kozmopolit yapısı hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır.

Kaynakça

- Ankara Üniversitesi Mustafa V. Koç Deniz Arkeolojisi Araştırma Merkezi (ANKÜSAM): web sayfası <http://ankusam.ankara.edu.tr/limankara/>
- Erkanal, H., 2008, "Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe / Liman Tepe in the Late Bronze Age" in: A. Erkanal et al (eds.) **Batı ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kültürleri Üzerine Araştırmalar Sempozyumu**. Hacettepe Üniversitesi, Ankara: 92-100. <https://www.academia.edu/>
- Mangaloğlu-Votruba, S., 2011, 'Liman Tepe'de Geç Hellas III C Dönemi', **Anadolu/Anatolia** 37, 43-73. <https://dergipark.org.tr/en/pub/anatolia/issue/47620/601661>
- Mangaloğlu-Votruba, S., 2012, **Geç Tunç Çağı'nda Liman Tepe ve Çevre Kültür Bölgeleri ile olan Bağlantısı**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. [YökTez Merkezi](#)